

בס"ד

לעומקו של

מקרא

דברי עומק בפרשת השבוע

ערש"ק

ויחי

ה'תשפ"ד

לעומקו של מקרא ויחי

מסביר השפתי חכמים עניין הפרשה הסתומה: קבלה היא בידינו מעזרא עליו השלום שפרשת ויחי היא תחילת פסקא [כלומר פרשה בפני עצמה], ולא **חזא פרשה עם ויָשָׁב יִשְׂרָאֵל** [שהוא הפסוק האחרון בפרשה הקודמת], ודרך פרשה סתומה בדרך כלל שיעורה **רְנַח ט' אותיות**, כגון בפרשת ויגש [מו, כז-כח]:

כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים ← ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורת לפניו גשנה. והכא, אומר ש"ח, תחילת פרשת ויחי - כולה סתומה ואין בה רְנַח כלל:

כזה:

וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו

ומביא השפתי חכמים את שאלת המהרש"ל: הרי היא סתומה כביכול לא במקום הנכון, שלפי פירוש רש"י שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד, היתה צריכה להיות סתומה אחרי גויעת יעקב, או בתחילת פרשת שמות, שאז התחילו לשעבדם,

בכל ענייני הקונטרס ניתן לפנות
לטל': 052-7675895

גור-אריה צור

מודיעין עילית

ניתן להצטרף לתפוצת מייל:

leshem895@gmail.com

דרשת

מָאֵד וַיְחִי יַעֲקֹב

בשימת לב לסמיכות הפרשיות

סוף ויגש ותחילת ויחי:

וַיָּשָׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן
וַיֵּאָחֲזוּ בָּהּ וַיִּפְּרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד
וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁבְעַת
עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְחִי יָמָיו-יַעֲקֹב שְׁנַיִ
תְּלָיו שִׁבְעַת שָׁנָיִם וְאַרְבָּעִים וּמֵאֵת
שָׁנָה

וַיְחִי יַעֲקֹב. (מו, כז-כח')

פירוש רש"י, למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו, נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד, שהתחילו לשעבדם. דבר אחר, שבקש לגלות את הקץ לבניו, ונסתם ממנו.

לעומקו של מקרא ויחי

ומכיון שהשם **ישראל** בדרגה **נעלה** יותר מהשם **יעקב**, **שישראל** הוא **העיקר** ו**יעקב** טפל לו, ו**ישראל** מורה על **גאולה** ו**יעקב** על **גלות**, לכן יוצא איפוא **שעל ידי הסמיכות יש כאן כעין ירידה בדרגה, מישראל ליעקב**, ויוֹרָה הדבר על ליקוי המאורות וחשכת הגלות.

ובכך **תוכן שאלתו של רש"י לְמָה פרשה זו סתומה**, ותשובתו בצידה: לפי שכיון **שנפטר יעקב אבינו**, נסתמו עיניהם ולבם של **ישראל מצרת השעבוד**, שהתחילו לשעבדם. פ"י שבסתימתה **ניכרת הירידה** לחשיכה מְאוֹרָה, ולגְלוּת מגאולה.

ועל דרך הצח יבואר בדרך של **אל תקרי**. אל תקרי **ויחי** אלא **ויהי**, שהרי ח' זה מתחלפות. ולמאן דאמר שאין ויהי אלא לשון צער [מגילה י:], יורה "ויחי" על צרת השיעבוד.

ועל דרך הרמז והסוד פרשה זו סתומה, לרמזו על מידתו של **יעקב שנרמזת במלה מא"ד**, שהיא בגימטריא מ"ה. ולכן נסמכה המלה **מָאֵד** למלים **ויחי יעקב** זה לזה ללא הפרש כלל, כזה: **ויפרו ויברכו מָאֵד ויחי יעקב** והוא שם מ"ה הק', שם השם השולט

ומתריץ שהפרשה **ניכרת כסתומה רק בתחילתה**, ולא באמצעה. לכן סתומה **בתחילתה**.

ולתירוץ זה צריך **כביכול** להגיה ברש"י ולהוסיף את המלה: **בתחילתה**. כאומר בפירושו: לְמָה פרשה זו סתומה **בתחילתה, אלא על שם סופה, שבסופה** יסתתמו עיניהם ולבם של **ישראל מצרת השעבוד**.

ועדיין יש לשאול, סוף סוף **ויחי יעקב** כתיב. וכיצד תִּדְרָשׁ צרה מהמלה **ויחי**.

ולעומקו של מקרא, לגלות הצפון בפירוש רש"י, **ללא צורך כלל בהגהה**. יש לומר שעל ידי סתימת הפרשה מתבררות המלים **ויחי יעקב** כצרת **השעבוד**, למרות שנאמר **ויחי יעקב**. כיצד:

שבסוף פר' ויגש נאמר **וישב ישְׂרָאֵל, ובתחילת פר'** ויחי נאמר **ויחי יעקב**. ומשום סתימת הפרשה ללא רווח כלל, יוצא אפוא, **שפְתַח הכתוב בישראל** וסיים **ביעקב** כזה:

וישב **ישראל** בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד ויחי **יעקב** בארץ מצרים שבע עשרה שנה וגו'

לעומקו של מקרא ויחי

פירותיו הטובים מתוך עבודה על מידותיו. ויוביר אם ח"ו יזנח משלום נפשו.

ועל דרך הצח, במילה **וייצר** טמן הקב"ה וצפן ורמז על מלחמת היצרים. שהרי ט' וצ' קרובות הן ולעתים אף מתחלפות, בהיותן נְקָדוֹת בְּקָרוֹב מְקוֹם במוצאות הפה, [וכפירוש רש"י בראשית מד, טז' על המלה "נצטדק"], וכאילו כתוב במקום **וייצר וייטר**. שהוא בארמית לשון נטר ושמר, כעין ואביו שמר את הדבר.

ולב לבו של **וייטר** הוא י"ט הוא יצר טוב. ולכן מקרבן אותיותיהן, והקצוות במלה וייטר הן י--ר שהן יצר רע, ולכן מרחקן אותיותיהן למען הרחיק את הצפוני מעלינו, והאות ו' בתחילה תורה על המשכיות והתמדה, שזו עבודת האדם כל ימי חייו. להרגיז יצר טוב על יצר הרע בהתמדה ללא מנוחה כלל, לקרב היה"ט ולהרחיק היצה"ר. ועל ידי כך ישמרהו יוצרו, והוא לשון וייטר, שהוא בארמית לשון נטר ושמר. שיתקיים בו וייטר ה', כאשר ינצח במלחמת וייצר ה'. והוא עולם היצירה של יעקב אבינו, הנרמז במלה מא"ד בגי' מ"ה.

בעולם היצירה, שהיא עולמו של יעקב אבינו כמבואר בשערי אורה לר' יוסף ג'יקיטאלי.

ושם מ"ה הק' הוא שם השם במילוי אלפי"ן כזה: יו"ד ה"א וא"ו ה"א. העולה בגי' מ"ה, שהוא בגי' מא"ד.

ועל דרך המוסר, י"ל שזה מה שאומר להם משה לישראל, (דברים י, יב' פר' עקב) **וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם-לְיִרְאָה וְגו'.** וכאמרו: מה ה' אלקיך שואל מעמך - **להגיע לדרגת מ"ה**. מ"ה - את זה הוא שואל מעמך. היא **דרגת היראה של יעקב אבינו**, דרגת עולם היצירה, דרגת עולם השליטה על היצרים. ולכן פנה אליהם משה בשם **ישראל**. כי היא דרגתו של **יעקב הוא ישראל**. ולכן דרשו בו **הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים**, באשר שליטה על היצרים נתונה בידי האדם.

ואשר על כן **יצר** הקב"ה את האדם **בשני יצרים**, טוב ורע, שנאמר **וייצר**, בשני יודי"ן. וכן הוא במדרש רבה (יד, ד') **וַיִּצְרֶה, שְׁנֵי יִצְרִים, יִצְרֵה טוֹב וַיִּצְרֵה רָע.** ונאמר עפר מן האדמה, שהאדם כאדמה. והאדמה כאדם. שהאדמה תתן את יכולה אם יעבדוה, ותוביר אם יזנחוה. כן האדם יתן

לעומקו של מקרא ויחי

מאד זה יצר הרע (ב"ר ט, ז) **והויגן בה**, היכן רמוז כאן יצר הרע.

ולעומקו של מקרא יאמר שהמילה מא"ד היא גימטריא אד"ם, **ויצר הטוב** שבאדם בולט ביותר **על רקע של יצר הרע** אשר שלט בו י"ג שנים, ואשר בולט הוא **בנצחו** את יצר הרע. כלומר **טוב** המנצח את **המאד**. ולזה ירמזון חז"ל באמרם [ברכות ה.]. לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע. ופירש רש"י שם שיעשה עמו **מלחמה**. כלומר תכלית היצר הטוב היא לא רק לעשות מעשים טובים בעלמא, אלא **עיקר תכליתו** היא לערוך מלחמה עם היצר הרע **ולנצחו**. ואשר על כן נקרא יצר הרע טוב מאד, והוא **המאד** המנוצח על ידי **הטוב**.

ועוד אמרו [ברכות נד.]. בכל **מאדך** הוא בכל **ממונך**. וכאומרם כאשר **הטוב** הוא בפני עצמו, הרי יצר הטוב. וכאשר מעורב הוא בתאוות ממון ושאר **גשמיות** האד"ם, הרי הוא כנכנע ליצר הרע וכנהפך אף הוא ליצר הרע.

ואשר על כן על כל הנ"ל, יעקב הוא בעולם היצירה, שנלחם הוא ביצר הרע הוא שרו של עשו עוד בטרם צאתו

ועל דרך הדרש מובא בתנחומא על הפסוק (במדבר, בלק, כג, כג') **פעת יאמר לייעקב ולישראל מה פעל אל**, ישראל יושבין לפני הקדוש ברוך הוא כמלמיד לפני רבו לעתיד לבא ומלאכי השרת שואלים אותן, מה הורה לכם הקדוש ברוך הוא. לפי שאינן יכולין ליפנס למחיצתן, **שאמר: [במדבר כג, כג'] פעת יאמר לייעקב ולישראל מה פעל אל**.

וכח זה של **מ"ה**, הוא בעולם היצירה, הוא רוח העולמות, כח זה הנחיל יעקב לבניו ולבני בניו בכל הדורות, **שיזכו להיות לפני ולפנים**, שומעים מפי הקב"ה **מה פעל אל**.

והרמז לכך בסמיכות **ויפרו ויירבו מאד ויחי יעקב**. **מאד ויחי**. שעל זה היתה תכלית חייו של יעקב שכל מה **שיפרו ויירבו** הוא כדי לקיימם ולהחיותם במידת **המאד**, היא **המ"ה** שהמלאכים עתידים לשאול אותם **מה פעל אל**, וזו סיותם של ישראל, בני יעקב, להיות במחיצתו של הקב"ה.

ועוד על דרך המוסר, דרשו חז"ל עה"פ **וירא אליהם את-פל-אשר עשה ונהג-טוב מאד**, טוב זה יצר טוב, **טוב**

לעומקו של מקרא ויחי

**וַיְהִי יָמֵי-יַעֲקֹב שְׁנַי תְּלָפִיז שְׁבַע
שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאֵת שָׁנָה.**

דרשת

שְׁנַי תְּלָפִיז

שְׁנַי תְּלָפִיז. פשט הכתוב הוא שנות חייו. אך לעומקו של מקרא על דרך הצצה, ידרש מלשון **שְׁנַיִם**. שהיו לו עד עתה שני סוגי חיים.

ובפר' **ויגש** בעומדו לפני פרעה, גם שם אמר הכתוב **שני ימי חיי**, ונדרש שם לעניין חיים של תורה מול חיים של צרות שנרדף בהם ע"י עשו ולבן ומעשה דינה ורוגזו של יוסף. והוסבר שם מעט **וטובים** היו 64 שנות לימוד התורה כנגד 66 שנה שהיה נרדף, שהם הרבים והרעים מכלל 130 שנותיו כשעמד לפני פרעה.

אבל עתה שהיה ברוב טובה ושלוח ונחת **יש ליתן טעם** מדוע נקט הכתוב בלשון **שְׁנַי תְּלָפִיז**.

וייש לומר, שעתה נוספו לו עוד י"ז שנים של לימוד **בישיבה** שהקים יהודה בארץ גשן. שכאן נוספו על ה 64 שנות תורה שלמד עד שהגיע למצרים, עוד 17 שנה כמנין טו"ב, ויחד הם פ"א שנים של תורה לשמה

מרחם אמו. ובנצחו אותו יאמר עליו **מאד ויחי יעקב**. שהם החיים האמיתיים להיות גבור הכובש את יצרו.

ועל דרך הצצה, טוב מאד בגימטרי' קטנה ח' וכן יצר הרע בגימטרי' קטנה ח', שכל מגמתו של יצה"ר להביאם לידי ח'טא, ותכלית היצה"ט להרחיק את הח'טא לכיוון ה'ט'ת, ודי בהרחקה קטנה כדי להפוך את הח'טא ל'ט'ת, שהוא ר"ת טוב תמיד.

ועוד על דרך הצצה והמוסר יאמר: לעולם יאמד אדם מאדו במאד מאד אם טוב הוא אם טוב מאד, ומה הוא מהותו, למען ייטיב טובו על מאדו ובעודו ימליכו וייחדו בכל מאודו.

עוד לעניין ויחי יעקב

ויחי. לשון חיות. אותה חיות שקיבל כאשר שמע על יוסף ותחי רוח יעקב אביהם, אותה חיות היתה וחיתה בו עד עת פקודה. והיא שעמדה לו גם לאחר מכן, כפי שאמרו [תענית ה:]: מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

לעומקו של מקרא ויחי

ועל דרך הצח יש לומר, היכא דיש קבורה נקט הכתוב ויקרבו, לשון ויקברו. לשון נופל על לשון. אבל ביוסף לא היתה קבורה אלא ונישם בארון במצרים, [נ,כו' סוף הפרשה] וכתרגום יהונתן שם: ונישם בארון - ושוון ותייה בגלוסקמא, במצרים - וישקעין ותייה בגו גילוס דמיצרים: ופירש בעל הטורים כדי שיהא מצוי להם בצאתם משם. לכן לא נאמר ביוסף ויקרבו.

וּנְשֵׂאתָנִי מִמִּצְרַיִם וְקִבְרָתָנִי בְּקִבְרָתָם וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֲעֲשֶׂה כְּדִבְרֶךָ (מז,ל')

ויש לשאול, לכאורה אין זה ביד יוסף אלא ברשות פרעה, וכיצד יבטיחו על הדבר, ועוד בשבועה. ולעומקו של מקרא יש לומר, שיעקב סיפר ליוסף את שדבר עמו ה' בבאר שבע, לפני ירידתו מצרימה: אֲנֹכִי אֶרְדֶּה עִמָּךְ מִצְרָיִמָה וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם-עִלְיָה (ויגש, מז,ד').

מזוככת ונקייה. לעומת ס'ו' שנים של רדיפות וצרות. ומעתה יאמר: מעט ורעים היו ימי היותי נרדף, ורבים וטובים היו ימי לימוד התורה הק'.

ועוד יש לומר שגני חזיו חייו בעולם הזה וחייו בעוה"ב. זה לעומת זה. לפום צערא בהאי עלמא קביל אגרא לעלמא דאתי.

ועוד יש לומר שגני חזיו, שני סוגי חיים, חייו ללא יוסף וחייו עם יוסף. וכמו שאמרו על בנימין כן היתה נפשו קשורה בנפש יוסף, ככתוב ונפשו קשורה בנפשו וכתרגום שם ונפשיה חביבה ליה כנפשיה.

וַיִּקְרָבוּ יְמֵי-יִשְׂרָאֵל לְמוֹתָ (מז,כט')

פירש רש"י (על פי מדרש רבה, צו), כל מי שנאמר בו קריבה למוות, לא הגיע לימי אבותיו.

ויש לשאול, מדוע לא נאמר גם ביוסף קריבה למוות, והרי יוסף חי 110 שנים ולא הגיע לשנותיו של יעקב.

לעומקו של מקרא ויחי

תבוע את החולי, אָמַר לְפָנָיו רַבּוֹן הָעוֹלָמִים אָדָם מֵת בְּלֹא חוֹלֵי וְאִינוּ מְיַשָּׁב בֵּין בְּנָיו, מֵתוּף שֶׁהוּא חוֹלָה שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים הוּא מְיַשָּׁב בֵּין בְּנָיו. אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא סְיִיף דְּכָר טוֹב תְּבַעַת וּמָמָה הוּא מִתְחִיל שְׁנֵא' וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלכן נקרא האדם "חולה" לפני שמתבקש למעלה, שהוא לשון לחלות את פני ה'. (זכריה ז, א). והוא ענין תפילה, כמו נִחַל מִשָּׁה (שמות ל"ב). שאז זוכה האדם ביותר לחלות פני דר עליון. וכדלקמן שבקש יעקב לגלות את הקץ. שאז נמסרים לו רזי השכינה וסודותיה. וכרשב"י ביום הסתלקותו שהתקיים בו ג"ל עֵינֵי וְאַבְיִטָה נִפְלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ.

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אָבִיו בְּנֵי הָאָשֶׁר-
נָתַן-לִי אֱלֹהִים בְּנֵה (מח, ט)

בְּנֵי הָאָשֶׁר. בזה רמז ליעקב אביו שהם ממשיכים את מידתו, מידת מ"ה, שהוא שם ה' במילוי אלפי"ן השולט בעולם היצירה יו"ד ה"א וא"ו ה"א. וחתום

ומעתה אין לפקפק בדבר, אחרי שה' הבטיחו במידת אָנְכִי ולכן יכול היה יוסף להשבע לו על הדבר.

ויש לדייק זאת מכך שאמר יוסף **אָנְכִי אֲעֲשֶׂה כְּדַבְּרְךָ**. אָנְכִי בטעם של טיפחא. והוא טעם מפסיק, והכוונה למידת האנכי של הקב"ה שהבטיחו על הדבר וְאָנְכִי אֲעֲלֶיךָ גַם-עֲלֶיךָ. וגם כאן תיבת אנכי בטיפחא, לומר שהבטיחו במידת אָנְכִי.

ועוד יש לומר, בשימת לב, ששמו של יוסף סמוך להבטחת ה': וְאָנְכִי אֲעֲלֶיךָ גַם-עֲלֶיךָ וַיֹּסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל-עֵינָיִךָ [ויגש, מו, ד'] ומכאן למד יוסף שיכול להישבע על הדבר הזה. שנאמר וְאָנְכִי אֲעֲלֶיךָ גַם-עֲלֶיךָ וַיֹּסֵף.

ועל דרך הצח, כביכול פונה יוסף להקב"ה למידת הָאָנְכִי שבה דבר הקב"ה עם יעקב אביו בחלום הלילה, ואומר: אָנְכִי ! אֲעֲשֶׂה כְּדַבְּרְךָ !

הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה (מח, א)

ובמדרש רבה (בראשית פרשה סה, תולדות) אמר ר' יהודה בן סימון: יַעֲקֹב

לעומקו של מקרא ויחי

או ותברכם אם יוסף הוא המדבר]. וממה נפשך היה צריך להיות: או הביאם אלי ואברכם, או קחם אליך ותברכם. אבל קחם אלי הוא סתירה מינייה וביה.

ובהיות יעקב הוא המדבר אל יוסף, כיצד יאמר קחם-גא אלי. הביאם נא אלי, הוי ליה למימר.

ואשר על כן, יש לומר, שמנשה ואפרים אמנם היו כבר אצל ברכיו של יעקב משום חביבות, ולא לשם ברכה. ואמר לו יעקב ליוסף שיקח אותם ממנו על מנת שיביאם אליו שנית לשם ברכה. ועל ידי כך יהיו מזומנים לברכתו. לכן אמר קחם-גא ממני, והביאם אלי שנית, לשם ברכה, ואברכם.

ועוד יש לומר על דרך הרמז

קחם-גא אלי

ליכא מילתא דלא רמיזא באורייתא.

כאן רמז הכתוב למה שאמרו חז"ל [תענית ה:]: מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. כי ליעקב מלאו במותו קמ"ז שנים. וצאצאי צאצאיו כממשיכים את חייו לשנת הקמ"ה. וזה

בשמותם בסופי תיבות מנשה ואפרים. וכאמרו פני ה"ם. ואשר על כן הקדים יעקב את אפרים לפני מנשה, להיות כסדר הנכון, מ"ה.

קחם-גא אלי

ניאמר קחם-גא אלי ואברכם (מח, ט')

בשימת לב, יש ליתן את הדעת מי הוא האומר דברים אלו. אם יעקב, הוא האומר ליוסף להוציא את בניו מעם ברכיו של יוסף ולקרבם אליו אל יעקב כדי שיברכם לפני מותו, אם כן היה צריך יעקב לומר: הביאם נא אלי ואברכם. והלשון קחם נא אינה מתאימה כאן. שהרי קחם יורה על פעולה מן החוץ אל האדם, וכאן אומר יעקב הוציאם ממך והביאם אלי.

ואם יוסף הוא המדבר היה צריך לומר ליעקב אביו קחם-גא אליך ותברכם. והמילה אלי אינה מתאימה לפעל קח. [וגם צ"ל אברכם אם יעקב הוא המדבר

לעומקו של מקרא ויחי

לשכינה שנאמר (מז, לא) וישתחו וישתחו ישראֵל על-ראש המטה. ולעומת זאת, יוסף הוא זה שהשתחוה ארצה לאביו שנאמר לאפיו ארצה.

ויש להאיר: וישתחו הוא לשון יחיד, במקום וישתחוה, כגון ויבך במקום ויבכה. ולכן קאי איוסף. ואם רצה לומר שהבנים השתחוו היה צריך לומר לשון רבים: וישתחוו. ואשר על כן מאחר וכתוב וישתחו לאפיו ארצה בלשון יחיד, הרי יוסף הוא שהשתחוה אפים ארצה לאביו. והוא מכח הגערה של אביו בהיות יוסף בן שבע עשרה שנה עת ספר לאביו את חלומותיו, כנ"ל: ויגער-בו אביו ויאמר לו מה תקלום הנה אשר תקלמת הבוא נבוא אנל ואמנה ואחיד להשתחות לה ארצה [תחילת וישב].

וכן פירש רש"י: וישתחו לאפיו. כשחזר לאחוריו מלפני אביו.

ושפתי חכמים נתן טעם בדבר על דרך הפשט, לפשוטו של מקרא ברש"י: מדוע היה צריך יוסף לחזור לאחוריו כדי להשתחוות לפני אביו:

נראה לי דאזיל לטעמיה שפירש בפרשת מקץ (לעיל מ"ב ו' ד"ה

שאמר קח"ם נא. והמלה נא סובלת שתי משמעויות. בבקשה ותרגומו הוא **בבעו**, ומשמעות של **עכשיו** ותרגומו הוא **כען**. וכאן ידרש נא במשמעות של **עכשיו**, כתרגום אונקלוס במקום [מח, ט']: קרבנון כען לנתי ואברכנון. וכאומר: **עתה**, במלאת לי קמ"ז שנה ואני בתחילת הקמ"ח שנה, בשנת הקח"ם יצטרפו שנות ילדיך אל. ובזה אמשיך את חיי לשנת הקמ"ח ויתקיים בי מאמרם ז"ל, יעקב אבינו לא מת. מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. וזה שאמר קח"ם נא אל.

ויוצא יוסף אתם מעם ברפיו וישתחו לאפיו ארצה. (מח, יב')

כאן הודיע הכתוב כחו של יעקב בעולם החלומות. שכאשר ספר יוסף את חלומותיו, והנה השמש והירה וכו' משתחווים לי, ויגער-בו אביו ויאמר לו מה תקלום הנה אשר תקלמת הבוא נבוא אנל ואמנה ואחיד להשתחות לה ארצה [וישב, לו].

ומכח גערה זו, התהפכו פני הדברים. יעקב לא השתחוה מעולם ארצה לפני יוסף, אלא השתחוה

לעומקו של מקרא ויחי

חולה, ויוסף השתחוה ליקרא דאָבויהי שדמותו חקוקה בכסא הכבוד. ומעתה התמזגו שני ה-**נישְתַחוּ** להיות **נישְתַחוּ**. **שישניהם השתחוו לשכינה הק'.**

ובזה נתקיים חלומו של יוסף באומרו משתחווים לי. **והמלה לי על דרך הצח** תתפרש גם במובן של **ליהו'ה**, ובדרך קיצור **לי'.**

ועל דרך הרמז נרמזו אֵלֶיךָ מִלֵּילָא בדברי יעקב בפרשת וישב (לז,י) באומרו ליוסף הָבֹא נְבוֹא. אמנם שם נאמר בדרך גערה הָבֹא נְבוֹא אֵלַי וְאֶמְצֵךְ וְאֶחֱיֶךָ לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אֶרְצָה, אך רָמַז רָמַז לּוֹ שֶׁאִם יִזְכּוּ יִשְׁתַּחֲוּ שְׁנֵיהֶם כְּאַחַד לְשִׁכְיֵנָה הַק', ולכן נאמר בלשון כפולה הָבֹא נְבוֹא.

ושניהם נכתבו כתיב מלא ו'. שה-ו' של יעקב כנגד הבריה התיכון, וה-ו' של יוסף כנגד ספירת היסוד שב-ו' יסודה, והם שני הוויין שבמילה וישתחוו, אחת וישתחו של יעקב, והשניה וישתחו של יוסף. ויחד כנ"ל וישתחוו. והאות ו' תורה על השכינה הק', מלמד שהשתחוו שניהם לשכינה הק'.

וישתחוו) דכל השתחואה שבמקרא הוא פשוט ידים ורגלים, וממילא בעודו עומד לפני אביו לא היה יכול להשתטח, אלא ודאי כשחזר לאחוריו יכול היה להשתטח ארצה. והוא על דרך הפשט, לפשוטו של מקרא.

ולעומקו של מקרא, לדברי רש"י יאמר שיוסף חזר לאחוריו לא רק כתלמיד הנפטר מרבו, אלא גם חזר לאחוריו בזכרונו, לעת היותו בן שבע עשרה לפני אביו כשסיפר לו את חלומו שהשמש והירח משתחווים לו, וחזר לאחוריו גם לעניין תשובה, לתקן את גערת אביו, ולכן השתחוה הוא, יוסף, מלוא קומתו אפיים ארצה לפני אביו.

ועל דרך הצח התקיימו כאן שניהם יחד כאחד. ביעקב נאמר וישתחו וישְרָאֵל על-ראש המטה ודרשו שהשתחוה לשכינה שמעל ראשו של חולה, וביוסף נאמר וישתחו לאֶפְיוֹ אֶרְצָה, ובזה קיים כבוד הורים שהוא גם כבוד השכינה, ובהיות שניהם משתחווים לכבוד השכינה הק', כאילו הכתיב עליהם הכתוב וישתחוּ. יעקב השתחוה לשכינה מעל מיטתו של

לעומקו של מקרא ויחי

וכך הוא הרמז: אַשְׁימֶךָ שָׁם, תחילתו בא' כנגד אפרים וסופו במ' כנגד מנשה. ובתווך הן אותיות שִׁימֶךָ שֵׁ שבהיפוכן יקראו פְּשָׁאִשִּׁים, ותוספת הא' כנגד אלקים שאמר לי כן. וכן רמז לי באומרו אַשְׁימֶךָ שתהיה הא' של אפרים לפני המ' של מנשה.

וכן אמר יעקב ליוסף: פְּשָׁאִשִּׁים ידי עליהם לברכם, אַשִּׁים את אפרים לפני מנשה.

וַיִּבְרַךְ אֶת-יוֹסֵף וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר הִתְהַלְכֹוּ אִבְתֵּי לְפָנָיו אֲבָרְכֶם
וַיִּצְחָק הָאֱלֹהִים הַרְעָה אֹתִי מֵעוֹדִי
עַד-הַיּוֹם הַזֶּה: (מח, טו)
הַמְלֶאכֶה הַגָּאֵל אֹתִי מִכָּל-רָע וַיְבָרֶךְ
אֶת-הַנְּעָרִים (מח, טז)

יש לשאול: באמרו הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכֹוּ וגו' וכן באמרו הָאֱלֹהִים הַרְעָה אֹתִי וגו', הרי הוא פונה לקב"ה בשמו: הָאֱלֹהִים, ולכאורה אינו מבקש ממנו דבר רק מתאר את מעשיו: אֲשֶׁר הִתְהַלְכֹוּ אִבְתֵּי לְפָנָיו אֲבָרְכֶם וַיִּצְחָק, וכן: הַרְעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד-הַיּוֹם הַזֶּה.

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת-יְמִינוֹ וַיִּשֶׁת עַל-
רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצַּעֲרִיר וְאֶת-
שֹׁמְאֵלוֹ עַל-רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שֹׁכֵל אֶת-
דָּדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר (מח, יד)
שֹׁכֵל אֶת-דָּדָיו. (מח, יד)

והוא תיקון למה שאמר כאשר שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי. שבמקום שֹׁכֵל בשי"ן ימנית, הוא מקיים עכשיו שֹׁכֵל בשי"ן שמאלית. וכאילו הִכְתִּיב עליו הכתוב כאשר שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי, כרוצה לומר לפום צערא אגרא.

ועל דרך הרמז רמז יעקב ליוסף שבזמן הברכה ישכל ידיו. שכן אמר לו קְחֶם-גָּא אֵלַי, והם אותיות קח מנ-א, בזמן שהם אֵלַי. כאמרו קח מנ"שה אפרים, בזמן שאתה מגישם אלי, בזמן שהם מוגשים אלי יהיה מנשה לפני אפרים. אבל בזמן שאברכם אחליפם. שנאמר וְאֲבָרְכֶם. שהם אותיות אפרים מנשה ו"ברכ" באמצע. אֲבָרְכֶם. וכאמרו שבזמן הברכה יהיה אפרים לפני מנשה לקיים: [מח, כ'] וַיִּשָּׂם אֶת-אֶפְרַיִם לְפָנֵי מְנַשֶּׁה.

ועוד אמר לו יעקב ליוסף, שכך נרמז לו במראות הלילה, שנאמר שם (מו, ג) כִּי-לְגוֹי גָדוֹל אַשְׁימֶךָ שָׁם.

לעומקו של מקרא ויחי

וכך הם פני הדברים: הָאֱלֹהִים
אָשַׁרְתָּ הַתְּהַלְּלוּ אֲבֹתַי לְפָנֶיךָ אֲבֹתֵינוּ וְיִצְחָק.
הָאֱלֹהִים הִלְעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד-הַיּוֹם הַזֶּה,
יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ שְׂשֵׁמֶלְאָף הַגָּאֵל אֹתִי
מִכָּל-רָע יְבָרַךְ אֶת-הַנְּעָרִים וְגו'.

ובזה יובן תוקף שליטתו של יעקב
אבינו בעולם המלאכים, ככתוב וישלח
יעקב מלאכים, ופירש"י מלאכים ממש.
ובנוסף לכך, כאן גילה הכתוב שלעולם
לא ישלח המלאכים מדעת עצמו אלא
תמיד יבקש רשות מהבורא
להשתמש במלאכיו, כתרגום יהונתן:
יהא רעוא קדמך.

דרשת

כִּי-יִשְׁתִּית, שִׁים יְמִינְךָ.

וַיֵּרָא יוֹסֵף כִּי-יִשְׁתִּית אֲבִיו יַד-יְמִינוֹ
עַל-רֹאשׁ אֲפָרַיִם וְגו' (יז) וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף אֶל-אֲבִיו לֹא-כֵן אֲבִי כִי-זֶה
הַבְּכֹר שִׁים יְמִינְךָ עַל-רֹאשׁוֹ:
(מח, יח')

וַיִּמָּאֵן אֲבִיו וַיֹּאמֶר יְדַעְתִּי בְנִי
יְדַעְתִּי וְגו' (מח, יט')

והרי דומה הדבר כאילו מוציא שם
שמים לבטלה. שכן אָשַׁרְתָּ הַתְּהַלְּלוּ וכן
הִלְעָה אֹתִי מֵעוֹדִי הם רק תיאורים
לקב"ה על כל הטובה שעשה לו עד
עתה, אך לכאורה אינו פונה אליו
לבקש ממנו מאומה.

ותגדל הקושי'ה, שאחרי פנותו אל
האלקים, לא סוף דבר שאינו מבקש
מאומה, כביכול, אלא עוזב לפתע את
מידת האלקים ופונה אל המלאך הגואל
בבקשה שיברך את הנערים וכו'. והרי
זה כאילו מחסיר מכבוד האלקים,
ולאחר שתיאר את טובו של האלקים
כיצד יבקש מהמלאך לברך, ויניח
למידת האלקים.

אלא יש לומר כתרגום יונתן בן
עוזיאל, שהוסיף בתרגומו ג' תיבות:
יְהִי רִעּוּא קְדָמְךָ
- יהי רצון מלפניך
יְהִי רִעּוּא קְדָמְךָ דְּמִלְּאָכָא דְּזַמְיִנְתָּא לִי
לְמִפְרָק יְתִי מִכָּל בִּישָׂא יְבָרַךְ יְת
טְלִינָא.
יהי רצון מלפניך שְׂשֵׁמֶלְאָף הַגָּאֵל
אֹתִי מִכָּל-רָע יְבָרַךְ אֶת-הַנְּעָרִים וְגו'
ולפי זה מובנת פנייתו לאלקים
בבקשה שישלח מלאכו לברך את
הנערים.

לעומקו של מקרא ויחי

ברוע מראות המצרים הטמאים]
וכלשונו:

לא תצטרך לפקוח עיניך להשיג הפציד
כי יוסף יגיעם אליך בזולת השגחתך
ולא תצטרך אתה להתעסק עם המצרי'
הבלתי ראויים לקרוב אליך.

ועל דרך הרמז, רמז לו הקב"ה בזה,
כי כאשר יתקיים **נִרְאָה יוֹסֵף כִּי-נִשְׁתִּית**
אָבְיו נד-יִמְיָנוּ על-רֹאשׁ אֶפְרָיִם ירע
בעיניו של יוסף וירצה **למנוע** ממך
מלשים ימינך על ראש הצעיר,
[וכספורנו הנ"ל שהוא לשון **מניעה**]
ולכן אמר לו: [ויגש מו,ד'] **וְיוֹסֵף נִשְׁתִּית**
יְדוֹ על-עֵינָיו: **וְנִשְׁתִּית** [מלשון ישים]
יוסף ידו כנגד עיניך למנוע ממך
מלהניח ימינך על ראש אפרים ושמאלך
על ראש מנשה. וזה שאמר לו הקב"ה
במראות הלילה: ויוסף **נִשְׁתִּית** ידו על
עיניך.

ואשר על כן אמר הקב"ה ליעקב
במראות הלילה, ואתה עליך **לְמַאֵן**
ליוסף, **ולשית את אפרים לפני מנשה.**
כי **הבן יקיר לי אפרים** אם ילד
שעשועים.

וזה שאמר יעקב ליוסף פְּעָמִים **יְדַעְתִּי**
בְּנִי יְדַעְתִּי. פעם אחת **ידעתי** כי

יש לעיין מהיכן ידע, ומדוע יאמר
יעקב פעמיים **יְדַעְתִּי בְּנִי יְדַעְתִּי.**

ועוד יש לשאול מדוע שינה הכתוב
מלשון **נִשְׁתִּית** ללשון **נִשְׂיָם**. שבתחילה
נאמר: **נִרְאָה יוֹסֵף כִּי-נִשְׁתִּית אָבְיו נד-**
יִמְיָנוּ על-רֹאשׁ אֶפְרָיִם וגו' ואח"כ שינה
הכתוב לשונו לומר: **נִשְׂיָם**. ונִשְׂיָם יוֹסֵף
אֶל-אָבְיו לא-כֵּן אָבְיו כִּי-נִשְׂיָם הַבְּכֹר **נִשְׂיָם**
יִמְיָנוּ על-רֹאשׁוֹ. ולכאורה היה לו
לומר, לא-כֵּן אָבְיו כִּי-נִשְׂיָם הַבְּכֹר **נִשְׂיָת**
יִמְיָנוּ על-רֹאשׁוֹ.

ולעומקו של מקרא ועל דרך
הדרש יש לומר שכאשר נראה ה'
ליעקב בבאר שבע במראות הלילה
לפני ירידתו למצרים
[ויגש מו,ד'] הבטיחו הקב"ה בזה הלשון:
אֲנִכִּי אֶרְדֶּה עִמָּךְ מִצְרָיִמָה וְאֲנִכִּי אֶעֱלֶנָּה
גם-עִלָּה וְיוֹסֵף **נִשְׁתִּית** יְדוֹ על-עֵינָיו.

לפשוטו של מקרא הבטיחו הקב"ה
שיוסף יהיה אתו במותו ובקבורתו,
וכפירוש רשב"ם בבבא בתרא קח עמ'
א. ורוב המפרשים.

אמנם, **הספורנו** פירש בדרך אחרת,
ש"ישית ידו" הוא מלשון **מניעה**,
שיוסף ימנע מעיניו של יעקב לראות

לעומקו של מקרא ויחי

לכן, אצל יעקב הדבר מוחלט **לְשֵׁית** ימינו על ראש אפרים, כי כן ציוהו ה', ויוסף מתוך זהירות של **כיבוד אב אומר בדרך פחות חזקה**, ואולי אף כמשאלה: לא-כן אָבִי פִי-נָה הבְּכֹר **שָׁיִם** יְמִינָךְ על-ראשׁוֹ. ולא העיז פניו לומר לו בדרך חזקה: **שֵׁית** ימינך על ראשו.

ועל דרך הצח, ההבדל בין **שֵׁית** ובין **שָׁיִם** הוא בנקודת ה-ש הימנית לבין נקודת ה-ש השמאלית. שלעולם הימין גובר על השמאל, לכן **שֵׁית** חזק יותר מ**שָׁיִם**. והוא סוד אמרו **שָׁפֵל** את ידיו שהוא תיקון למה שחשב שכבר **שָׁפֵל** את יוסף.

ועוד על דרך הרמז והצח, יש לומר כי **שֵׁית** ו**שָׁיִם** הן אותה גימטריה, כי ת בגימטריה קטנה היא מ', רק **שֵׁית** חזקה יותר פי עשרה, שכן תחזק ה-ת שהיא **ארבע מאות** פי עשרה על פני המ' שהיא **ארבעים**.

ואשר על כן על כל הנ"ל יעיד יעקב על הדבר באמרו ידעתי בני ידעתי, כנ"ל. ידעתי במראות הלילה כי **אֲשֵׁית** יד ימיני על ראש אפרים כ- **שֵׁ ימנית**,

במראות הלילה נאמר לי לשית ימיני על אפרים, ופעם שניה ידעתי עתה, כי **לכך** נתכוון הקב"ה, למאן לך.

וכך הם פני הדברים: וַיֵּרָא יוֹסֵף פִּי-**לְשֵׁית** אָבִיו יד-יְמִינֹו על-רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אָבִיו לא-כן אָבִי וכו' ויִתְמָךְ יד-אָבִיו לְהִסִּיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ-אֶפְרַיִם ו**לשֵׁים אותה** על-רֹאשׁ מְנַשָּׁה, וירא יעקב כי **ישית יוסף ידו** וכו' כפי שנאמר לו במראות הלילה **וְיוֹסֵף יָשֵׁית יָדוֹ עַל-עֵינָיִךְ**, וכוונתו בזה נגד **עיניך**, ו**יִמָּאָן** יעקב, כי כן אמר לו ה'. וזה שאמר **ידעתי בני ידעתי**.

ואשר על כן ביוסף לא נאמר **שֵׁית** יְמִינָךְ על-ראשׁוֹ, אלא: לא-כן אָבִי פִי-נָה הבְּכֹר **שָׁיִם** יְמִינָךְ על-ראשׁוֹ. כי הפעולה "**לְשֵׁית**" - על דרך הדרש - נראית יותר חזקה מהפעולה "**לְשָׁיִם**", כמו שמצינו אצל פרעה [שמות, ז, כג] "**וְלֹא-שָׁת לְבוֹ גַם-לְזָאת**" וכמדה כנגד מדה אמר הקב"ה [בא, י, א'] "**לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְנִי אֶלָּה בְּקַרְבּוֹ**".

ואילו **לְשָׁיִם** נראית כפעולה יותר רכה, כפי שנצטוו בני ישראל מפי הקב"ה על ידי משה רבנו: [האזינו, לב, מו'] "**שָׁיְמוּ לְבַבְכֶם**", שהיא הוראה יותר רכה, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

לעומקו של מקרא ויחי

שמהם יצא יהושע המנחילם תורת השם ומנחילם את הארץ. ולמנשה חיזקו בפעמיים גם, שהוא לשון ריבוי וגדולה כפולים, ולא כעשו שנדחה מפני יעקב, אלא גם-הוא יהיה-לעם וגם-הוא יגדל, ואולם אֶתִּיו הַקֵּטָן יִגְדַל מִמֶּנּוּ. ועל דרך המוסר יאמר שכל המקטין עצמו יגדלוהו הקב"ה. שנאמר ואולם אֶתִּיו הַקֵּטָן יִגְדַל מִמֶּנּוּ. הַקֵּטָן יִגְדַל.

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל-יוֹסֵף הֲנֵה אֲנֹכִי מֵת וְהָיָה אֲלֵהֶיךָ עִמָּכֶם וְהִשִּׁיב אֶתְכֶם אֶל-אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם (מח, כא)

יש ליתן טעם מדוע באומרו הֲנֵה אֲנֹכִי מֵת הפסיק הכתוב בין אנכי ובין מת. שהרי אֲנֹכִי מוטעם בטעם של טיפחא, והיא הפסקה קלה. ומה טיבה של הפסקה זו, ומדוע לא יהיה הטיפחא ב"הנה", ויאמר ברצף אנכי מת.

ועל דרך הרמז יש לומר שרמז הכתוב למה שנאמר כי לא יראני האדם וחי. ויעקב זכה עתה לראות מה שלא זכה עד עתה, ולכן יודע כי הוא צריך למות. ולכן יש הפסקה לאחר המילה אנכי, וכאומרו הֲנֵה אֲנֹכִי! הנה

ואֲשִׁים יְדֵי הַשְּׂמַאלִית על ראש מנשה, כ- ש שְׂמַאלִית.

ועוד אמר לו: ידעתי כי מעשה אבות סימן לבנים, ולכן בני, ידעתי להעדיף את הצעיר כפי ששאלני אבי בעת ברכו אותי, האתה זה בני, אלא שעתה אברך גם את הגדול שגם הוא יגדל. ולכן אמר: גם-הוא יהיה-לעם וגם-הוא יגדל ואולם אֶתִּיו הַקֵּטָן יִגְדַל מִמֶּנּוּ וְנִרְעָו יְהִיֶה מִלֵּא-הַגּוֹיִם [מח, יט].

ובשימת לב, ריבה הכתוב פעמים גם-הוא: גם-הוא יהיה-לעם וגם-הוא יגדל. שאע"פ שמעשה אבות סימן לבנים, והנני מעדיף את הקטן על פני הגדול כברכת אבי באומרו גם ברוך יהיה, אע"פ כן, מנשה גם-הוא יהיה-לעם ולא כעשו אחי שנאמר עליו ורב יעבוד צעיר. וגם-הוא יגדל ולא כעשו אחי, שברכתו תלויה בברכתי שנאמר עליו והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך. ולכן יאמר עליהם על ידי משה רבנו [וזאת הברכה, לג, יז] וְהָם רַבְבוֹת אַפְרָיִם וְהָם אֲלֵפֵי מְנַשֶּׁה, והם רבבות אפרים ולא כעשו שאמר יש לי רב, והם אלפי מנשה ולא כאלופי עשו שהם כקש נידף. ואמר לאפרים רבבות שהתורה היא שמרנבת את אפרים

לעומקו של מקרא ויחי

ברוך הוא, אָמְרוּ לוֹ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ, כְּשֵׁם שְׁאִין בְּלִבְךָ מְחַלֶּקֶת עַל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כִּי אִין בְּלִבְנוּ מְחַלֶּקֶת, אֲלֵא ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, אָף הוּא פָּרַשׁ בְּשִׁפְתָיו וְאָמַר: בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעַד.

וְכֵן מוֹבָא בַּפְּסָחִים נו עמ' א', כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד.

באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ובתרגום ירושלמי הגירסה שונה,
באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר
יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי
עלמיא.

יוצא, איפוא, שלפי התרג' הירושלמי
יהא שמיה רבא הוא התרגום והפירוש
[אמנם לא מילולי] של ברוך שם כבוד
מלכותו לעולם ועד.

ועל פי זה מובן מדוע בשכמל"ו
נאמר בלחש ויהא שמיה רבא בקול רם.
כי בשכמל"ו הוא שבח נאה של
המלאכים שאומרים אותו בְּשִׁמְיָם,
והמלאכים שמבינים לשון הקדש
יתקנאו בנו אם נאמרהו בקול. אבל יהא

רואה אני בבירור באספקלריה
המאירה את אנכי. ולכן נחשב אני
כמת. לכן מוטעם הנה אנכי במירכא-
טיפחא וכמפטיק הנה אנכי, מת.

ועל דרך הצח, מ"ת אותיות ת"ם.
שבזכות היותו איש תם יושב אהלים,
לא נאמרה בו מיתה, עד שאמרו [תענית
ה:]: יעקב אבינו לא מת. מה זרעו
בחיים. ומינה נלמד כוונתם לזרעו
בחיים. שגם הם יושבי אהלים, אהלים
של תורה ותפילה, וכל זמן שזרעו
בחיים, חיי תורה ותפילה, אף הוא
בחיים חיי נצח של תורה ותפילה.

דרשת

ברוך שם ויהא שמיה רבא

הַאֲסָפוּ וְאֶגִּידָה לְכֶם אֵת אֲשֶׁר-
יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַתְרֵית הַיָּמִים
(ט, א')

מובא במדרש רבה,

בְּשַׁעַת שְׁהֵיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ נִפְטָר מִן
הָעוֹלָם קָרָא לְשָׁנַיִם עֶשְׂרִי בְּנָיו אָמַר לָהֶם
שְׁמְעוּ אֵל יִשְׂרָאֵל שְׁבִשְׁמֵיִם אָבִיכֶם,
שְׁמָא יֵשׁ בְּלִבְכֶם מְחַלֶּקֶת עַל הַקְדוּשׁ

לעומקו של מקרא ויחי

[וכשהובאו הדברים לפני ר' שלמה פישר זצ"ל אמר שבודאי דברי התרגום ירושלמי לא היו לפני עיניהם של בעלי התוספות].

וע'כ צריך לחזור ולומר כדברי **העולם**, שלכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבח גדול הוא שאין כמוהו בכל התשבחות של המלאכים. ועל כן נתקן בלשון תרגום, **יהא שמיה רבא**, שלא יבינו המלאכים וכך לא יהיו מתקנאין בנו.

ועל דרך כוונות התפילה, היוצא מן הנ"ל, שבעניית אמן יהא שמיה רבא בכל כוחו מסתרת הכוונה של ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בלחש, ובאמירת ברוך שם כבוד מלכותו בלחש מסתרת כוונת אמן יהא שמיה רבא בקול רם ובכל כוחו, לקרוע גזר דינו.

שמיה רבא שהוא בארמית, אע"פ שהוא פירוש לשבח שלהם בשכמל"ו, לא יתקנאו בנו המלאכים, כי אינם מבינים ארמית.

ולעומקו של מקרא יש לומר דמכאן תשובה לתוס' ברכות דף ג עמ' א, ד"ה ועונין.

וז"ל התוספות: מה שאומרי' העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבח גדול הוא על כן נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאין בנו וזה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי.

אך לפי כל הנ"ל, ומדברי התרגום ירושלמי הנ"ל, יוטעם היטב שהקדיש אינו רק שבח נאה בעלמא, אלא הוא שבח שבו משתמשים המלאכים, שכן הוא תרגום של ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שבזה השבח יקשרו המלאכים כתר מלוכה למלך מלכי המלכים הקב"ה. והרי זו סיבה מספיק טובה שהם יתקנאו בנו אם נאמר אותו בקול רם בלשון הקדש שמבינים המלאכים.

לעומקו של מקרא ויחי

דרשת

מַאֲת בְּנֵי-חַת

**מַאֲת בְּנֵי-חַת. וַיְכַל יַעֲקֹב לְצִנּוֹת אֶת-
בְּנָיו וּגְו' (מט, לב-לג')**

יש להבין, מה זכו בני חת להיות המלים האחרונות שיצאו מפי יעקב אבינו בטרם נאסף אל עמיו. **ויש לומר**, שבאומרו מאת בני חת, כאן שילם יעקב לבני חת טובה תחת טובה.

שמתה. ונרמזו כאן בני חת שקברוה לרבקה בַּמְקוֹם [תחת] יַעֲקֹב, בכך שפעמים נכתבה המילה תחת, פעם אחת לגופו לפשוטו של מקרא, להודיע על מקום קבורת מינקת רבקה, מַתַּחַת לְבֵית-אֵל תַּחַת הָאֱלֹהִים, ופעם שניה למדרשו בהוראה של תחת-במקום, ליתן רמז שבני חת הם שקברוה בַּמְקוֹם יַעֲקֹב שקראו הקב"ה אל. וכדפירש"י [בראשית לג, כ'] ורבותינו דרשו שהקדוש ברוך הוא קראו ליעקב אל. (מגילה יח.).

או כלך לדרך זו, שנכתבה המילה תחת, לפשוטו של מקרא, להודיע על מקום קבורת מינקת רבקה, כדי לרמז פעמים ליעקב, פעם אחת שבני חת הם שקברוה לרבקה אמו, ופעם שניה לחזקו ולאמצו ולומר לו [ירמיהו ל, י] וְאֵתְּהָ אֵל תִּירָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב וְאֵת יְהוָה וְאֵל תַּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעָה מִרְחֹק וְאֵת יִרְעָה מֵאֲרֶץ שָׁבִים וְשֹׁב יַעֲקֹב וְשָׁקֵט וְשָׁאֲנָן וְאֵין מִחְרִיד.

שכן בְּנֵי-חַת, הם נתעסקו בקבורתה של רבקה אמו. שהרי יצחק כָּפְדוּ עֵינָיו, יעקב עדיין לא חזר, מיניקתה לא נמצאת אתה, ועשו אחיו שונא לרבקה אמו. (ע"ש הרמב"ן). ובני חת נתעסקו בקבורתה. והשיב להם יעקב כגמולם בהזכירו אותם עת השיב נשמתו לבוראו.

ובשימת לב נאמרו כאן ליעקב פעמים דברי חיזוק: אל תִירָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב, וְאֵל תַּחַת יִשְׂרָאֵל. אחת לומר לו כדרשת חז"ל [תענית ה:]: מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, וכוונתם שלא תִיקרא בך מיתה, והשניה להודיעו

ובענין בני חת שקברוה יש לומר כי רמזם הכתוב (בראשית לח, ח) וַתִּמָּת דְּבָרָה מִיִּנְקַת רַבָּקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית-אֵל תַּחַת הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֱלֹהֵי בְּקוֹת. ופירש רש"י שנתבשר שם באבל שני, שהוגד לו על אמו

לעומקו של מקרא ויחי

אָרְדַּ עֲמֹד מִצְרִימָה וְאַנְכִי אֲעַלְקֶךָ גַּם
עָלָה. ואשר על כן תציין התורה גם
ועליות: **בַּיַּעַל יוֹסֵף**, **בַּיַּעַל** אֲתָוּ כָּל-
עֲבָדֵי פְרַעֲהַ וְגו' **בַּיַּעַל** עֲמֹו **גַּם-רָקֹב**
גַּם-פְּרָשִׁים וגו'.

וַיָּרָא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת-
הָאֲבֵל בְּגֵרָו הָאֵטֵד וַיֹּאמְרוּ אֲבֵל-
כִּי זֶה לְמִצְרַיִם עַל-כֵּן קָרָא שְׁמָהּ
אֲבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּעֵבֶר הֵיכָדָו:
(ג, יא')

וַיָּרָא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי. מפי
האר"י הק' נרמז בפסוק זה השם
השולט בחדש כסלו בראשי תיבות:

וַיָּרָא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי. ויה"ה.

ולעומקו של מקרא, יש ליתן טעם
מדוע נקשר זה השם הק' עם זה הפסוק.
ויש לומר ככתוב בתהלים [קכו, ב']
שכך יאמרו הגויים הגדיל יְהִנֵּה לַעֲשׂוֹת
עַם אֶלָּה.

ובהיות חדש כסלו נקשר עם חדש
טבת לעניין חנוכה, כן גם זה השם הק'
נמשך מכסלו אל תוך טבת, ומתחבר
עם השם השולט בחדש טבת היוצא

שלא הורע מזלו במות עליו אמו, וזה
לך האות שנאמר וְאַל תַּחַת יִשְׂרָאֵל.

ושמא י"ל שזו הכוונה שהתורה ציינה
בפרשת חיי שרה את בני חת פְּעַם
הארץ. ככתוב [חיי שרה כג, יב']
וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֲבָרְהָם לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ. והוא
לשבתם שנקראו על שם הארץ,
כאמרו, המובחרים מבין הגויים
שיושבים בארץ. וכל כך למה,
שְׁנִשְׂאָם לְבָם לְהַסְכִּים לְקַבֵּרֶת שָׂרָה,
והתורה תקראם עם הארץ גם על שם
העתיד שְׁיִשְׂאָם לְבָם לְהַתְעַסֵּק גַּם
בְּקַבֵּרֶת רַבְקָה. ואשר על כן בני חת
קברוה דרך כבוד, ושילם להם יעקב
גמולם הטוב בהזכירו אותם טרם יגנע.
וכנ"ל.

וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת-אָבִיו וַיַּעַל
אֲתָוּ כָּל-עֲבָדֵי פְרַעֲהַ וְגו' **בַּיַּעַל עֲמֹו**
גַּם-רָקֹב גַּם-פְּרָשִׁים וגו' (ג, ז-ט')

יש ליתן טעם מדוע תפרט התורה כל
העולים לקבור את יעקב ומה הלשון
החוזרת של כל העליות והגמים: **בַּיַּעַל**,
בַּיַּעַל, **בַּיַּעַל**, **גַּם**, **גַּם**, **גַּם-רָקֹב גַּם-**
פְּרָשִׁים.

ויש לומר שכל הבאים עם יעקב
נגזרו מכח הברכה שברכו הקב"ה, אֲנֹכִי

לעומקו של מקרא ויחי

וליכא מילתא דלא רמיזא באורייתא,
שהם שני דרכי העבודה בחדשי החנוכה
כסלו-טבת, הלל והודאה.

הא' היא העבודה מן **הפנים אל החוץ**
כהלל וכפרסום הנס היוצא החוצה
והוא כנגד השם הק' השולט בחדש
כסלו והיוצא מן הפסוק **יִפְרָא יוֹשֵׁב**
הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי.

ופירושו שיושבי הארץ הכנעני ראו
בִּיקְרָא דיעקב אשר עשו לו בניו וכל
העולים עמהם מצרימה כבוד גדול
בהספדו. והוא כעין **ההלל ופרסום**
הנס.

הב' היא העבודה מן **החוץ ולפנים**, היא
העבודה הפנימית של **ההודאה**, והודאה
בלב היא, ועל כן מודים על הנסים
בתפילת הלחש. והוא כנגד השם הק'
השולט בחדש **טבת** והיוצא מן הפסוק
[גִּדְּלוּ] לַיהוָה אֱתִי וּגְרוּמָה שְׁמוֹ

ובהיות שם זה שולט בחדש **טבת**, הרי
הוא פְּסוּם ומסקנה לעבודת חדש
כסלו. כאמרו, שכל עבודת פרסום הנס
היא **כדי להביא לתכלית הנרצית** של

מסופי תיבות של לַיהוָה אֱתִי
וּגְרוּמָה שְׁמוֹ (תהלים לד, ד) והוא:
היה'ו ומשמעותו שישראל אומרים
ככתוב בתהלים [קכו,ג'] הַגְדִּיל יְהוָה
לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הִינּוּ שְׂמֵחִים.

ועל פי הנ"ל יש לומר כי מה
שמשבחים ישראל להקב"ה, הוא לא
מפני שהגויים משבחים. אלא איפכא,
מה שהגויים משבחים הוא משום שבח
שנותנים לו עם ישראל. שנאמר
(בפסוק הנ"ל) **גִּדְּלוּ** לַיהוָה אֱתִי
וּגְרוּמָה שְׁמוֹ יִחְדְּיוּ. והוא, על פי
האר"י הק', השם השולט בחדש טבת.
ויוצא מסופי תיבות הנ"ל: היה'ו.

והם הם כשני הפסוקים הבאים יחדיו
בתהלים קכו פס' ב-ג: הַגְדִּיל יְהוָה
לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי הַגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת
עִמָּנוּ.

אז יאמרו **בגוים** הוא כנגד הפסוק **וירא**
ישב הארץ הכנעני,

הַגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ, והוא כנגד
גִּדְּלוּ לַיהוָה אֱתִי. ומסיים בה הפסוק:
הִינּוּ שְׂמֵחִים כנגד שמחת ימי החנוכה.

לעומקו של מקרא ויחי

ובשל"ה הק' מובא שיעקב אבינו הוא בבחינת תפילין של ראש, ויוסף הוא בבחינת תפילין של יד.

וי"ב שבטים הם בסוד י"ב תפירות שבתפילין, שמכל רוח היו ג' שבטים כג' תפירות שבתפילין.

ולעומקו של מקרא יש לומר על פי זה, ועל דרך הרמז והצח, מאי פאָשָׁר צָנוּם, אל תקרי כאשר צָנוּם אלא כאשר צוּיִם. פאָשָׁר צָנוּם יעקב אבינו לשאת אותו, פאָשָׁר צָנוּם הקב"ה בהנחת התפילין.

ואשר על כן, מובא במדרש תנחומא (ויחי) וַיָּבֹאוּ עַד גֵּרֶן הָאֶטָד. וכי יש גֵּרֶן לָאֶטָד. אֵלֹהֵי הַכְּנַעֲנִיִּים שְׁנִטְלוּ כְּתָרֵיהֶן וְהִקִּיפוּ אֶרְוֵנוּ שֶׁל יַעֲקֹב. ובזה התקיים הפסוק (דברים, כח, י') וַיֵּרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וַיֵּרָאוּ מִמֶּנּוּ. אמר ר' אלעזר (ברכות ו.) אלו תפילין שבראש. והיא בחינתו של יעקב אבינו, כנ"ל.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הסוד יאמר: מה שדרש ר' אליעזר הגדול על הפסוק כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ, כוונתו לאות ש החקוקה בתפילין של ראש הלכה למשה מסיני. ובשימת לב האות

העבודה שבלב היא ההודאה בנסי ה' אשר בכל יום עמנו, למשך כל השנה כולה.

וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי לֵוִי כַּאֲשֶׁר צָוָם: (ג,יב')

מובא בתנחומא (במדבר), מאי פאָשָׁר צָנוּם וזה לשונו:

והיאך צָנוּם. אָמַר לָהֶם: יְהוּדָה וַיִּשְׁשָׁכָר וַזְּבוּלוֹן יִטְעֲנוּ מִטְּתֵי מִן הַמִּזְרָח, רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְגַד יִטְעֲנוּ מִן הַדְּרוֹם, דָּן וְאֲשֶׁר וַנְּפֹתָי יִטְעֲנוּ מִן הַצָּפוֹן, בְּנֵימִין אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִטְעֲנוּ מִן הַמַּעֲרָב.

יוסף אל יטעון, לָמָּה. שְׁהוּא מְלֹךְ, וְאַתֶּם צְרִיכִין לְחַלֹּק לוֹ כְּבוֹד.

לוי אל יטעון. לָמָּה, שְׁעִתִּידִין לִישָׂא אֶת הָאָרוֹן, וּמִי שְׁטוּעֵן אֶת אֶרְוֵנוּ שֶׁל סֵי הַעוֹלָמִים, לֹא יִשָּׂא אֶרְוֵנוּ שֶׁל מַת.

ואם תַּעֲשׂוּ כֵן וְיִטְעַנְתֶּם אֶת מִטְּתֵי כָשֶׁם שְׁצוּיִתִי אֲתֶכֶם, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲתִיד לְהַשְׁרוֹת אֲתֶכֶם דְּגָלִים דְּגָלִים. כִּיִּן שְׁנַפְטָר, טְעֲנוּ אוֹתוֹ כָשֶׁם שְׁצִנָּה שְׁיִטְעֲנוּ אוֹתוֹ. מִנֵּי, שָׁפֹן כְּתִיב: וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי לֵוִי כַּאֲשֶׁר צָוָם.

לעומקו של מקרא ויחי

יש ליתן טעם מדוע תציין התורה את יוסף לפני כולם. **וישובו** מצרימה הוי ליה למימר.

אלא י"ל, כשם שכתוב בראובן (לז,כט) **וישב ראובן אל-הבֹּרַ וְהָנָה אִין-יוֹסֵף בְּבֹרַ** כן נאמר ביוסף **וישב יוסף וכוונתו אל-הבֹּרַ**, וכהמדרש **רבה** שהלך להציץ בבור ששם השליכוהו. כדי לראות גודל הנס ולספר בניסיו ושבחיו של מקום, ובבחינת "דע מאין באת", מאיזה בור הריצו אותך למלוך על מצרים.

ומה שכתב **מצְרֵימָה** כוונתו שמשם המשיכו מצרימה **באחזה**, שנאמר **הוא ואָחִיו**. ואמר עוד **וְכָל-הָעֲלִים אִתּוֹ** שלא היתה בלבו טינה כלל שהיו כולם בכלל עליה.

ויילכו גם-אָחִיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיִּאֲמְרוּ הִנְנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים (ג,יח')

כאן לראשונה התגשמו חלומותיו שחלם לאחיו בפרשת וישב במלואו, **וְהָנָה תִּסְכְּיָנָה אֲלֵמְתֵיכֶם וְתִשְׁמַחְנֶינָן לְאֲלֵמְתֵי:**

ש חקוקה משני צדי התפילין של ראש. מצד ימין של המניח חקוקה האות **ש** כרגילותה בעלת ג' ראשין, כנגד כתרו של הקב"ה,

ומצד שמאלו של המניח חקוקה האות **ש** בעלת **ארבעה ראשים**, וכנגד כתרו של יעקב ששמו חקוק בכסא הכבוד, כדמות **רביעית** במרכבה, והוא רמז למה שהיה דבק בשם **שד"י** כאומרו ואל **שד"י** יתן לכם רחמים וכו'. ויחד הם כנגד שבעת קני המנורה. וה**ד'** שברצועה של ראש הוא כנגד כתרו של **דוד** המלך. והי**ו'** **ד'** שברצועה של יד הוא כנגד יוסף. יוצא אפוא שיוסף כנגד משיח בן יוסף ולאחריו משיח בן **דוד** וישראל סבא וכל שאר ה**שבעה** רועים כנגד **שבעה** ראשים שבאות **ש** משני הצדדים, וה' **בראשם**. כן נזכה לראותם בב"א.

וישב יוסף מצְרֵימָה הוא ואָחִיו וְכָל-הָעֲלִים אִתּוֹ (ג,יד')

לעומקו של מקרא ויחי

המעוקות? חֲפִיף שֶׁבְּנֵיךָ עֲתִידִים
לְעַמֵּד [ולהשתחוות] לְפָנַי בְּנֵה.

והוינו בה, מתי התקיימה הבת קול
שבמדרש זה. שְׁעֵתִידִים בְּנֵיךָ לְעַמֵּד
[ולהשתחוות] לְפָנַי בְּנֵה.

שהרי בכל הפעמים שהשתחוו לפניו,
לא ידעו שהוא יוסף, וחשבוהו למשנה
למלך בלבד. לכן לא התקיימה הבת
קול במלואה. אבל עתה, זו הפעם
הראשונה שנופלים לפניו ומשתחווים
לו, ליוסף, משום שהוא יוסף. מעתה
הוי אומר שבזה התקיימה הבת קול
האומרת: חייך, שעתידין בניך לעמוד
[ולהשתחוות] לפני בנה. ובזה
התקיימו חלומותיו של יוסף כפי
שנאמר בהם משתחווים לי.

דרשת

הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי

הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף אֶל-תִּירְאוּ פִי

הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי. (ג,יט')

כאן תיקן יוסף מידת אביו. שיעקב
אמר לאמו רחל ברוגזא [ויצא,ל,ב']

וכפי שפתרו לו אחיו: וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֲחָיו
הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם-מִשׁוּל תִּמְשָׁל
בָּנוּ.

וכן החלום השני וְהִנֵּה הַשָּׁמַשׁ וְהַיָּרֵחַ
וְאַחַד עֶשְׂרֵי כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי:

וכפי שפתר לו אביו: הֲבֹא נְבֹא אֲנִי
וְאִמְךָ וְאֲחָיֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אֶרְצָה. ואף
על פי שאביו השתחוה לשכינה ולא לו,
וכן עתה מנוחתו כבוד במערת המכפלה,
מכל מקום התקיים פתרון החלום
באחיו.

ויש לעיין, שהרי כמה וכמה פעמים
השתחוו לו האחים ונפלו לפניו. אלא
יש לומר שבכל הפעמים שהשתחוו
לפניו לא ידעו שהוא יוסף וחשבוהו
למשנה למלך בלבד. וכשהתגלה
אליהם באומרו אני יוסף, לא השתחוו
לו אלא נבהלו מפניו, לכן לא התגשם
החלום במלואו. אבל עתה, זו הפעם
הראשונה שנופלים לפניו ומשתחווים
לו משום שהוא יוסף.

ועוד יש לומר שכאן יצאה הבת-קול
אל הפועל: בעת שאמרה רחל ליעקב
הבה לי בנים וגו', ויחר אף יעקב ברחל
ויאמר התחת אלקים אנכי וגו', יצתה
בת קול ואמרה, קִדְּ עֲוֹנֵים אֶת

לעומקו של מקרא ויחי

ועל דרך הצת, יש לומר שיעקב אמר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנֹכִי, עם כ', היא כ' הכעס. ויוסף השמיט את כ' הכעס ואמר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי, בַּיַּחְוֹתָא.

קם יוסף הֵבֵן ותיקן כעס אביו לאחר ח"ן שנה [כמפורט לקמן].

ועל דרך הרמז נאמר, כי יוסף הוא מידת היסוד אשר באות ו' תְּכוּנָה. היוצא אפוא כי ח"ן שנה הן ב"ן ועוד ו'. ב"ן רמז ליוסף הֵבֵן, שהוא מידת היסוד אשר באות ו' תְּכוּנָה, שקם הֵבֵן לתקן מידת אביו לאחר שנות ח"ן, שבהם מצא יוסף חן לפני אביו שבשמים ובעיני כל רואיו.

וכך הוא החשבון של ח"ן שנה:

מזמן שאמרה רחל ליעקב הבה לי בנים וענה לה מה שענה כנ"ל, עד שנולד יוסף, עברו שנתיים ימים, בהם נולדו דן ונפתלי מבלהה על ברכי רחל.

משנולד יוסף עד שעזב את אביו עברו 17 שנה. הרי 19. במשך 22 שנה היה נעלם מאביו כנגד מה שיעקב לא היה עם אביו כ"ב שנה. הרי 41 שנה. ומשנפגש עם אביו עד סוף ימי יעקב

וניחזר אף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֶּנּוּ פְּרִי בֶטֶן. כשבקשה ממנו בנים. ויוסף מבניה של רחל אמר לבני יעקב בניחותא הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי.

וזה לעומת זה. אותם המלים שאמר יעקב ברוגזא אמרם יוסף בניחותא. ואע"פ שנאמרו דרך שאלה התחת אלקים אני, [כפירוש רש"י שמא במקומו אני, בתמיה] מפרש רבנו בחיי שיוסף אמר בניחותא, אני תחת המרכבה. ואין לכם לחשוש.

וכן תרגם אונקלוס: אַרְי דְּחָלָא דִּינִי אֲנָא [כי ירא אלקים אני]. ויונתן בן עוזיאל הוסיף בתרגומו: לֹא תִיַדְחֲלוּן אַרְוּם לֹא נִיגְמֹל לְכוּן בִּישְׁתָּא אֱלָהּוּן טְבַתָּא אַרְוּם דְּחִיל וּמְתַבֵּר מִן קָדָם יְיָ אֲנָא [אל תיראו לא אגמול לכם רעה אלא טובה כי ירא ונשבר מלפני אלקים אני].

ובאמרו בניחותא את אותן המלים שאמר יעקב ברוגזא, בזה תיקן כביכול יוסף הבן את מידת אביו יעקב.

ובשימת לב, נראה למעיין שינוי קטן במטבע הלשון. שיעקב אמר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנֹכִי (עם כ'), ויוסף אמר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי (ללא כ').

לעומקו של מקרא ויחי

האופן השני הוא על דרך הסוד: הבה הוא שם קדש של רחמים מע"ב שמות. והוא **תחת** מידת האלקים. וכל מידות הרחמים נגזרות ממידת **אנכ"י**, שהיא גבוה מעל גבוה **מעל** מידת האלקים, ומידת **אנכ"י** היא מספירת **הבינה**.

ונאצלת כדלקמן ממידת **איהיה אשר אהיה**, **שם** מקור הרחמים, **שם** החולם הנכסף מעל קוצו של יו"ד עילאה, בכתר עליון אשר בעולם האצילות.

וייעקב ידע סוד תפילת העֶקְרוֹת, אשר יקבלו מבוקשן בעת יתפללו אל מידת **האנכי**, הנאצלת ממקור הרחמים והיא גבוה מעל גבוה **מעל** מידת הדין של מידת האלקים.

אלא שאי אפשר לְהִפְךָ בצינורות ולהתפלל למידת אנכי מבלי לעלות בסולם התפילה. שהסדר הנכון בכל תפילה, לטפס **מלמטה למעלה**, דרך ע"ב שמות של רחמים ובראשם מידת **אנ"י**. וממידת האני תעלה התפילה למידת האלקים להפוך הדין לרחמים. ומשם דרך השתלשלות ספירות ההו"ה להגיע אל מידת **האנכ"י**, שבספירת **הבינה**, ומשם אל **החכמה** ומשם אל **הכתר העליון** עד מרום שרש הרחמים

עברו עוד 17 שנה. הרי 58 שנה שהם **מנין ח"ן**.

ולית מילתא דלא רמיזא באורייתא, זה שאמר יעקב ליוסף, **אם-נָא מְצֵאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ שְׁיִים-נָא יָדְךָ תַּחַת יְרְכֵי וְעֲשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאַמֶּת אֶל-נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם**.

שלאחר ח"ן שנה בקש יעקב למצוא **ח"ן** בעיני יוסף הוא בנה של רחל, ובזה נחה גם דעתה של רחל.

ועוד על דרך הצח יש לומר, כנגד שקפץ **רוגזו של יוסף** על יעקב עד **שנתגלגל** למצרים, תיקן יוסף **רוגזו של יעקב** בעת אשר עלו ממצרים קבור את אביהם.

ויש לחזור על הראשונות להבין **רוגזא דיעקב האדם השלם** שדמותו חקוקה במרכבה.

והוא בשני אופנים:

הא' הוא על דרך **הפשט**, מה שאמר ברוגזא הוא **כדי להסיר מרחל כל קטרוג שהוא**. וכגון פנינה שהיתה מרעימה על חנה, כדי שבעגמת נפשה תתחנן לבן משלה.

לעומקו של מקרא ויחי

וזה ששואל יעקב את רחל ברוגזא, התחת אלקים אנכי? האם מידת אנכי היא מתחת אלקים כמידת הבה? והרי מידת האנכי היא למעלה ממידת אלקים, ועליך להגיע קודם אל מידת אנ"י וה"ו הושיעה נא, ומשם אל מידת האלקים, ולהתגבר על תגבורת הדינים שבמידה זו, ואז דרך מידת האלקים להמשיך לעלות ולבקש ממידת אנכ"י, שהיא מספירת הבינה.

וזה שנאמר פִּי אִם לְבִינָה תִקְרָא, [משלי ב, ג]. ובמדרש רבה במדבר נשא פרשה י' מובא, אל תקרא אִם אלא אִם. כי אִם לבינה תקרא.

ולעומקו של מקרא יש לומר שכך כוונת המדרש: אִם [בחיריק] לבינה תקרא, הרי אִם [בצירה] לבינה קראת. ובכך תַעֲנֶה בקשת העקרה להיפקד ולהקרא אִם.

וכך יהיה ערך הדברים:
אִם לְבִינָה תִקְרָא -
אִם לְבִינָה תִקְרָא.

ואל מידת האנכי אשר בבינה, אליה צריכה העקרה לכוון את תפילתה לקב"ה: אבל רק אחרי שעברה דרך מידת האלקים.

והסליחות אהיה אשר אהיה שם החולם הנכסף אשר בקוצו של יו"ד העליונה אשר בכתר עליון אשר בעולם האצילות.

והוא כעין ציור השתלשלות ההוי"ה
כזה:

אצילות

קוצו [העליון] של יו"ד

י'ה'ו'ה

אה'ו'ה אשר אה'ה

כתר עליון

ספירת החכמה

בספירת הבינה

אנכ"י

אלהי"ם

אני

[וכל שאר ע"ב שמות ובהם

הב'ה, וא'ם, אי'ן, מת'ה]

ורחל כך אמרה: הבה לי בנים ואם אין מתה - אנכי. אמנם הזכירה מידת המלאכים הב'ה, וא'ם, אי'ן, מת'ה, המצויים אצלה, אבל רצתה לדלג על מידת אנ"י וכן על מידת אלהי"ם ולהגיע מיד אל מידת האנכי.

לעומקו של מקרא ויחי

השפתי-חכמים שדייק כן מזה שכתוב **אֲדַגֵּי** שהוא **דין**, ולאחריו **יְהוָה** שהוא רחמים, או מכך שכתוב **יְהוָה** שהן אותיות רחמים בניקוד של **אֱלֹהִים** שהוא דין.

ואשר על כן נאמר: **נִיָּסָר אָף יַעֲקֹב בְּרַחֵל נִיאָמַר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנֹכִי!?**

ויוסף תיקן בזה גם בקשת אמו וגם רוגזו של אביו בכך שאמר **בניחותא** לאחיו, **הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי**.

ומידת **האנ"י**, שהיא מידת **המלכות**, היא אכן **תחת מידת האלקים**. שאינו צריך לכוון לאנכי בתחילה אלא לילך ולעלות לפי הסדר: **אני-אלקים-אנכי**.

ומידת **האנ"י** היא אחת משמות הרחמים של ע"ב שמות אנ"י וה"ו הושיעה נא. והיא המידה הפועלת להפוך הדין לרחמים. והיא **המפתח להפוך הדין לרחמים ולהגיע לתדריים הפנימיים של מידת האלקים, ודרכה להגיע עד מידת האנכי**. ומשם עד **הכתר העליון ומשם עד אהיה אשר אהיה אשר בעולם האצילות**, שם החולם הנכסף אשר מעל קוצו של יו"ד **העליונה**.

ורחל הזכירה בדבריה ארבעה מלאכי רחמים שכן נצנצה בה רוח הקדש **שארבעה** שבטי י-ה **ראויים** לצאת ממנה: יוסף אפרים ומנשה ובנימין. וכך אמרה ליעקב: **הבה** לי בנים, **ואם אין מתה** אנכי. הרי ארבעה מלאכי רחמים לפניך, [שהם ארבעה מתוך ע"ב שמות היוצאים מן הפסוקים של ויסע ויבא ויט בפרשת בשלח י"ד יט-כא']: **הב'ה, וא'ם, אי'ן, מת'ה**. וכך בקשה: התפלל עלי דרכם אל מידת **האנכי**, משם שפע הרחמים בעולם, כי ידעה הסוד שצריך להתפלל אל מידת **האנכי**, רק **רצתה לדלג על מידת האלקים**, שבה תגבורת הדינים.

ועל זאת גער בה יעקב באומרו, שאין לדלג על סולם התפילה, למרות תגבורת הדינים. כי **אנכי** אינה מידת **מתחת** אלקים אלא **מעל** מידת האלקים. ואדרבה, צריך **לרצות את מידת הדין** ע"י מלאכי הרחמים, עד כדי שגם מידת הדין אשר בשם אלקים תכונה, תסכים עמנו ולא תהווה מכשול בהורדת השפע ממידת **האנכי**.

כי ה' **רחום** בדין כפירוש רש"י על הפסוק [ואתהנו פרק ג, כד'] **אֲדַגֵּי יְהוָה** אתה קחלות לטהרות את-עבדך וגו': ה' **אלהים רחום** בדין. ומעיר כאן

לעומקו של מקרא ויחי

הק' המופיעה במידות האלה אנ"י את"ה הו"א. שהם דרגות בשלבי סולם ההוי"ה ולקיים במתפלל והנה ה' ניצב עליו.

ואשר על כן תיקן ר' יוחנן לומר בסוף התפילה יהיו לרצון | אַמְרֵי-פִי וְהִגִּיוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרֵי וְגֹאֲלֵי, וכדוד המלך שאמרו בסוף י"ח [י"ט] פרשיות שבתהלים, כמובא במסכת ברכות [דף ט עמ' ב].

שהתפילה עולה מלמטה למעלה, ממידת האנ"י שבפסוק אדנ"י שפתי תפתח ועד לפסגת רום עולם התפילה המגיעה עד שם הוי"ה ברוך הוא במקום האצילות בפסוק יהיו לרצון | אַמְרֵי-פִי וְהִגִּיוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרֵי וְגֹאֲלֵי.

ואגב אורחא נימא בה מילתא לבאר דברי הַלֵּל שהענוה היא מידתו [סוכה נג. ורש"י שם] שאמר אם אני כאן הכל כאן. וכוונתו כנ"ל: אם מידת האני שהיא ספירת המלכות והשגחת ה' ברחמים - כאן, אזי הכל שהיא מידת היסוד גם היא כאן, ועליהם נשען הסולם המצב ארצה ומכאן הוא עולה להיות ראשו מגיע השמימה.

ואכן כך אמר יוסף לאחיו:

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֶל-תִּירְאוּ פִי הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי וְעַתָּה אֶל-תִּירְאוּ אֲנֹכִי אֲכַלְקֵל אֶתְכֶם וְאֶת-טַפְכֶם וַיִּנְחַם אוֹתָם וַיַּדְבֵּר עַל-לֵבָם. והיינו שלימדם עבודה שבלב זו תפילה.

ומידת האנ"י שהיא מידה של התחת אלקים אנ"י. ממנה עולה סולם התפילה מעלה מעלה, והיא המידה שבה פותחים תפילת י"ח, כשאומרים, אדנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך. [וכתקנת ר' יוחנן במסכת ברכות ט:]. והיא מידת האנ"י, משם השם אדנ"י, כשהדל"ת של אדנ"י היא הַדְּלֵת הנפתחת בפני המתפלל.

וכמובא בשערי אורה לר' יוסף ג'יקיטאלי לגבי תפילת י"ח:

ג' ראשונות - הן מידת אנ"י כנ"ל.

י"ג אמצעיות - הן מידת את"ה. ואשר על כן הן פותחות בזו המידה, את"ה חונן לאדם דעת וכו'.

ג' אחרונות - הן מידת הו"א, וכן נאמר במודים שאת"ה הו"א וכו'. והן ג' המידות שבהם מתקרב האדם להקב"ה. כאשר הוא מבטל את האנ"י שלו, ועומד נפעם ומשתאה אל מול השכינה

לעומקו של מקרא ויחי

בעליה, ולכן נפטר יוסף לפני כל אחיו.
ועל מידת הענוה ראוי לבכות
ולהצטער, לבל תבואהו רגל גאוה.

דרשת

אַתְּכֶם - אֶתְכֶם

וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
פְּקֹד פְּקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלֵתֶם
אֶת-עַצְמֹתַי מִצְהָה. [ג,כה']

בשימת לב כשהשביעים יוסף לאמר
וְהַעֲלֵתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מִצְהָה, לא אמר
אֶתְכֶם. ואילו בפרשת בשלח [שמות יג,
יט'] נאמר שהשביעים בתוספת המלה
אֶתְכֶם: וַיִּקַּח מִנֶּשֶׁה אֶת-עַצְמוֹת יוֹסֵף
עִמּוֹ כִּי הִשְׁבַּע הַשְּׂבִיעִי אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר פְּקֹד פְּקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם
וְהַעֲלִיתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מִצְהָה אֶתְכֶם
(יג,יט')

וייש ליתן טעם מדוע בפרשתנו
[ויחי], תעלים התורה את המילה אֶתְכֶם
משבועתו.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי יוסף
נזהר מאד בכבודם ומעולם לא

וזה שאמר להם יוסף: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
יוֹסֵף אֶל-תִּירְאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי:
וְעַתָּה אֶל-תִּירְאוּ אֹנְכֵי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם
וְאֶת-טַפְכֶם וגו'. והוא הסדר הנכון: אָנִי,
אֱלֹקִים, אֹנְכֵי. וכשם שבזה נושעה אמי,
כן בזה תושעו כולכם. וממידת האני
דרך מידת אלקים נגיע למידת האנכי
משם שפע הרחמים. ואכן שמע אלקים
את נאקתם כאשר זעקו אליו מן
העבודה, [שמות ב,כג'] וַיִּזְעַקוּ בְנֵי-
יִשְׂרָאֵל מִן-הָעֲבֹדָה וַיִּזְעַקוּ וַתַּעַל
שׁוֹעַתָם אֶל-הָאֱלֹהִים מִן-הָעֲבֹדָה, מִן
עבודת התפילה, ודרך מידת האלקים
הגיעו אל מידת האנכי, שבה התגלה
הקב"ה אל משה בסנה [שמות ג, ו']
וַיֹּאמֶר אֹנְכִי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב.

וַיִּבְרַךְ יוֹסֵף בְּדַבְרָם אֱלֹהֵי (ג,יז')

לעומקו של מקרא, יש לברר על מה
בכה. כי התורה לא תדבר ברגשות,
בלתי השכל השולט בהן. ויש לומר
שכאן נתפש יוסף בשררה על אחיו,
והצטער על מידותיו שעד עתה היה
בענוה, שלא רצה להשתרר על אחיו.
ועתה המליכוהו אחיו עליהם. ומכאן
אמרו שהרבנות והשררה מקברת

לעומקו של מקרא ויחי

נסעו מן האחוה, כן יהיה תיקונכם והעליתם **מְזָה**, מן האחוה, כן תמשיכו באחוה. ולכן בפרשת בשלח נוספת המלה **אֶתְכֶם**, וְהַעֲלִיתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מְזָה **אֶתְכֶם**, באחוותכם. מה שלא נכתב בסוף פרשתנו ויחי. שלא ישמע כתוכחה הפוגעת באחוה.

ועל דרך הפשט יבואר על פי **האבן עזרא**, באומרו בפרשת יתרו בפס' א' לענין עשרת הדברות. **שכל מה שהתורה שינתה** או הוסיפה או גרעה ממקום אחד על השני, **אין זה כי אם פירוש שהתורה פירשה על הענין הקודם**. ולפי זה **על דרך הפשט** תפורש המילה **מְזָה** שבפרשתנו שכוונתו היתה לומר **מְזָה אֶתְכֶם**, כמפורש בפרשת בשלח באומרו **מְזָה אֶתְכֶם**.

ועל כן רק בפרשת בשלח גילתה התורה את כוונתו **לומר אֶתְכֶם**, ובסוף פרשת ויחי אפילו **אֶתְכֶם** לא אמר, אלא הסתפק במה שאמר **פָּקֵד פָּקֵד אֱלֹקִים אֶתְכֶם**, שכן **אֶתְכֶם נקרא כמו אֶתְכֶם**. ויובן על דרך "אל תקרי". אל תקרי **אֶתְכֶם** אלא **אֶתְכֶם**.

ועל דרך הצח, לאחר שנוהר בכבודם, רמז לאחיו שישארהו **לשכם על שכמם**,

הוכיחם ישירות. וכדי שלא יקבלו זאת כתוכחה **על מה שמכרוהו בשכם**. שכן **אֶתְכֶם** הן אותיות **בְּשָׁכֶם**. כעין אתב"ש. א' של אתכם בסדר עולה תהיה ב', ו' ת' של אתכם בסדר יורד תהיה ש'. מעתה א"ת הכוונה ב"ש. לכן את"כם יהיה מובנו בש"כם. **אֶתְכֶם – בְּשָׁכֶם**.

ועוד יש לומר על פי מה שנדרשת המילה **אֶתְכֶם** בפרשת בשלח, שגם עצמותיכם יעלו. ויוסף לא ירצה כאן לפני מותו, להזכירם כעצמות, כדי לא לפגוע בכבודם, לכן אמר רק **מְזָה**.

ואף על פי כן, נרמזה כוונתו לומר **אֶתְכֶם** במה שאמר **מְזָה**, וְהַעֲלִיתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מְזָה, שהיא כנגד י"ב שבטים, כמנין ז"ה. והיינו **אֶתְכֶם**.

ועוד רמז רמז להם, כנגד מה שאמר ראובן השליכו אותו אל הבור **הזה**, וכשם שהעליתם אותי מהבור **הזה**, למכרני בבזיון, כן תתקנו להעלותני **מזה** לקברני בשכם בכבוד. וכן אומר המדרש, משכם נגנבתי, לשכם החזירוני. וזו כוונת יוסף באומרו **מְזָה**.

ועוד רמז רמז להם, כשם שאמר המלאך גבריאל נסעו **מְזָה**, ופירושו

לעומקו של מקרא ויחי

פָּקֵד אֱלֹקִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת-
עֲצַמְתִּי מִזֶּה אֶתְכֶם.

ובפרשתנו ויחי, תפארתה של התורה
שנמנעה מן התוכחה ולא הזכירה
אתְכֶם.

ואחיו שהסכימו על הדבר, והטמינוהו
במצרים על מנת להביאו לשכם, בזה
זכו גם הם, שבניהם אחריהם יעלו את
עצמותיהם יחד עם יוסף, שנאמר
אתְכֶם.

ולפי האוהב ישראל מאפסא, בשכ"מ
הוא ראשי תיבות ברוך שם כבוד
מלכותו. שבקיימם אתְכֶם, בזה האחים
מקדשים שם שמים להיות כל רואיהם
אומרים: ברוך שם כבוד מלכותו ר"ת
בשכם. ושכם הם ר"ת של ויישם
וכאומרו: ושכ"ם - ושם כבוד מלכותו
שָׁמַיִם הם בפי כל.

הפטרת ויחי ושייכותה לפרשה

בספר מלכים מפרק ב פסוק א, עד פרק ב
פסוק יב.

שכן בָּרְכוּ יַעֲקֹב, וְאָנֹכִי נִתְמַי לָךְ שְׂכָם
אֶחָד עַל-אַתְּיָהּ. וכאומרו: וְאָנֹכִי נִתְמַי
לָךְ את הבטחתי שתהיה נִשְׂא עַל שְׂכָם
אַתְּיָהּ פְּאֻתְךָ, לְשָׂכָם. ותחת אשר
נשאוהו על שכמם להורידו אל הבור
בבזיון, תחת זו יהיו נושאים אותו אל
קברו בשכם על שכמם בכבוד.
ובזה רמז להם בזה להחזירו למקום
שמשם מכווהו, ולקברו בשכם.

ואכן, כך אומרת התורה בסוף פרשתנו
[ויחי נ,כו'] וַיִּישָׂם פְּאֻרוֹן בְּמִצְרַיִם
וַיִּישָׂם בְּגִימְטְרֵי' וּשְׂכָם. וכאילו נכתב
וַיִּישָׂם בִּשְׂכָם"ם.

ולכן השביעם על הדבר, כדי שלא
תתעורר קנאתם בשנית על דברי אביו
באומרו ליוסף: וְאָנֹכִי נִתְמַי לָךְ שְׂכָם
אֶחָד עַל-אַתְּיָהּ וְגו' (מח,כב) שכן
אתכם כאמור הוא בכעין אתבש בשכם.

ועל דרך תפארת הלשון, בפרשת
בשלח התגלתה תפארת לשונה של
התורה. שכל הפסוק מדבר בכפולות.
השָׁבַע השָׁבַע, פָּקֵד יִפְקֵד, וְאֶתְכֶם
נשאר לבדו. על כן צרפה לו התורה את
כפילו: אֶתְכֶם. כאומרו, אֶתְכֶם אֶתְכֶם.
וזה שכתוב שם הַשָּׁבַע הַשָּׁבַע פָּקֵד

לעומקו של מקרא ויחי

{יא} והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה בתקרון מלך שבע שנים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנים: {יב} ושלמה ישב על כסא דוד אביו ותפן מלכתו מאד:

הפטרה זו במלכים פרק ב א-יב, נקבעה לפרשת ויחי, מאחר ועוסקת בעניינים הדומים לפרשה:

בתחילת הפרשה נאמר: בראשית מז {כט} ויקרבו ימי-ישראל למוט, וקורא לבנו יוסף ומשביעו וכו', ובתחילת ההפטרה נאמר: {א} ויקרבו ימי דוד למוט. וקורא לבנו שלמה ומצוהו וכו'.

ובשימת לב, גם בפרשה וגם בהפטרה, נאמר כי קרבו הימים למוט, אך למעשה היה זה רק לשם השבעה וציווי, ולא לעניין המיתה עצמה, שהרי בשניהם המיתה התרחשה מאוחר יותר, ולכן נאמר כי רק קרבו ימי המיתה. אבל לא המיתה עצמה. שכן יעקב בקש על הדבר שבבוא עת הפקודה, לא ילקח בחטף, אלא יחלה ותנתן לו שהות לצוות את בניו לפני מותו כמובא בחז"ל [ב"מ, סנהדרין ומדרש ילקוט שמעוני לך-לך] עד שבא יעקב אבינו ובקש רחמים על הדבר, ואמר, רבוננו של עולם אל תקח נפשי מקוני עד שאצוה על בני ונעמתי לו,

{א} ויקרבו ימי דוד למוט ויצו את שלמה בנו לאמר: {ב} אנכי הלך בדרך כל הארץ וחזקת ויהיית לאיש: {ג} ושמרת את משמרת יהוה אלהיך ללכת בדרךיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם: {ד} למען יקום יהוה את דברו אשר דבר עלי לאמר אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני באמת בכל לבכם ובכל נפשם לאמר לא יכרת לה איש מעל כסא ישראל: {ה} וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבגר בן נר ולעמשא בן יתר ויהרגם וישם דמי מלחמה בשלם ויתן דמי מלחמה בתגרתו אשר בתתניו ובנעלו אשר ברגליו: {ו} ועשית כחקמתך ולא תורד שיבתו בשלם שאל: (ז) {ז} ולבני ברזלי הגלעדי תעשה חסד והיו באכלי שלחנה פי כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך: {ח} והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים והוא קללני קללה נמרצת ביום לכתו מחנים והוא ירד לקראתי הירדן ואשבוע לו ביהוה לאמר אם אמתך בתרב: {ט} ועתה אל תנקהו פי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו והורדת את שיבתו בדם שאל: {י} וישכב דוד עם אבתיו ויקבר בעיר דוד: (פ)

לעומקו של מקרא ויחי

ובהמשך מובא: כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא [כי אין רשות למלאך המוות לקחתו כל עוד הוא גורס לימודו]. ההוא יומא [שבת חג השבועות], דבעי למינח נפשיה, [שבו נתבקש להשיב את נשמתו], קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה דלא הוה פסק פומיה מגירסא, אמר [מלאך המות] מאי אעביד ליה [איך אגרום לו להפסיק מגירסתו כדי שאוכל לקחת נשמתו], הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה **אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני, נפק למיחזי** [יצא דוד לראות פשר הדבר מדוע הרוח בוחש באילנות בשבתא דחג השבועות], **הוה סליק בדרגא, איפחית דרגא מתותיה,** [נפחת הדרגש מתחתיו] **אישתיק** [שתק מגירסתו ובזה ניתנה רשות למלאך המוות לקחת נשמתו] **ונח נפשיה.**

מוכת, איפוא, שלא צוה את שלמה סמוך למיתתו, אלא לפני כן, כאשר חש בנפשו שקרוב יומו, ככתוב **ויקרב וימי דוד למות,** כשם שיעקב קרא ליוסף כאשר חש שקרוב ימיו. זה שנאמר בשניהם **ויקרב וימי-ישׂראל למות,** **ויקרב וימי דוד למות.** והיו **במופלג מן המיתה.**

שנאמר, (להלן מח, א) "ויאמר ליוסף הנה אביך חולה". ובעת שנאמר **ויקרב וימי-ישׂראל למות** עדיין לא היה חולה.

וכן בודד נאמר **ויקרב וימי דוד למות.** וצויה את בנו שלמה כמפורט בהפטרה, **ועדיין לא הגיעה שעתו,** ובזמן פטירתו של דוד לא היה איש עמו וגם שלמה בנו לא היה עמו. ובזה אינו דומה ליעקב אבינו. שבעוד אצל יעקב היו כל בניו עמו בצאת נפשו, הרי אצל דוד לא היה איש עמו בעת פטירתו. שהרי פסוק **וישׁפכ דוד עם אבתיו** [יקבר בעיר דוד, מופלג הוא משאר הפסוקים הקודמים בהם מצוה דוד את בנו שלמה, ואינו ברצף אחד עמם].

וכן מבואר במסכת שבת [ל:]: בענין פטירתו של דוד המלך: כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב {תהילים לט-ה} **הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני.** אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם **הודיעני ה' קצי,** אמר לו [הקב"ה לדוד] גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם. [שאל דוד]: **ומדת ימי מה היא?** [ענה לו הקב"ה]: גזרה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימי של אדם. [שאל דוד]: **אדעה מה חדל אני** [כלומר באיזה יום מימי השבוע אמות] אמר לו [הקב"ה] **בשבת תמות.**

לעומקו של מקרא ויחי

דַּרְכְּכֶם לְלַכֵּת לְפָנַי בְּאַמֶּת בְּכָל לִבְכֶם
וּבְכָל נַפְשְׁכֶם לֵאמֹר לֹא יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ
מֵעַל כְּסֵא יִשְׂרָאֵל:

ולעומקו של מקרא, יש לומר כי נמצא
עוד דבר אחד שבו נשתוו יעקב ודוד.
שבשניהם, גם בדוד וגם ביעקב המלים
האחרונות שרחשו שפתותיהם בעת
יציאת נפשם היו בעניין של חסד
והכרת הטוב.

אצל דוד, מבואר כנ"ל שביום פטירתו
לא פסיק פומיה מגירסא, עד ששתק
בנופלו מן הדרגש, והגירסא בתורה
הרי היא חסד, והכרת הטוב, שנאמר
"ותורת חסד על לשונה" ו"לקח טוב
נתתי לכם" ואין טוב אלא תורה.

ואצל יעקב מילותיו האחרונות היו:
מֵאֵת בְּנֵי-חֵת. [בראשית מט,לב].
וכמבואר לעיל בלעומקו של מקרא
[מט, לב-לג] שהיה בזה חסד והכרת
הטוב: שכן בְּנֵי-חֵת, הם נתעסקו
בקבורתה של רבקה אמנו. שהרי יצחק
כָּבְדוּ עֵינָיו, יעקב היה בדרכו מחרן
ועדיין לא חזר, מיניקתה של רבקה לא
נמצאה אתה, שהרי נקברה בדרך, עָשׂוּ
אחיו שונא לרבקה אמו ולא רצה
להתעסק בקבורתה, ולכן לא היה מי
שיתעסק בקבורתה אלא בני חת, הם
נתעסקו בקבורתה (כהרמב"ן שם).

ועוד יש לומר, כי גם ביעקב וגם בדוד
הם מְצוּיִים את בניהם אחריהם על מלך
המשיח. ביעקב נאמר שציוה על משיח
בן יוסף [מט,כו] תְּהִינָה לְרֵאשׁ יוֹסֵף
וּלְקַלָּד גְּזִיר אַחִיו, וירמוז בזה על
משיח בן יוסף, וכן רמז המלבי"ם
בפירושו בתהלים פ"ט, פסוק מ': הנזר
הוא הכתר שיצייר הקדושה שהוא נזיר
אחיו, ציץ הזהב נזר הקדש, כי נזר שמן
משחת אלהיו על ראשו, ובא על נזר
המלך שנמשח וגו'.

וכן ציוה יעקב גם על משיח בן דוד
באומרו: {ח} יְהוּדָה אֵתָהּ יוֹדוּךָ אֶחָיִךְ
יָדָךְ בְּעֶרְףְּ אֵיבִיךָ יִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ בְּגִי אֵבִיךָ:
{ט} גֹּזֵר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטָּרֶף בְּגִי עֲלִיתָ
כָּרַע רַבִּץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יִקְיָמוּנוּ:
{י} לֹא-יִסּוּר לְשִׁבְטְ מִיְהוּדָה וּמִתַּקַּק
מִבְּיַן רַגְלָיו עַד כִּי-יָבֹא (שילה) שִׁילֹו
וְלֹו יִקְתָּה עַמִּים:

וכן בדוד מצוה הוא לשלמה בנו אחריו
לשמור דרך השם ולהבטיח בכך ביאת
משיח בן דוד: {ב} אֲנֹכִי הִלֵּךְ בְּדַרְךְ כָּל
הָאָרֶץ וְחֻזַּקת וְהִייתָ לְאִישׁ: {ג} וְשִׁמְרַתְּ
אֵת מִשְׁמַרְתִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכֵי
לְשִׁמֵר חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעַדוֹתָיו
כְּכַתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תִּשְׁכַּל אֵת
כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל אֲשֶׁר תִּפְגַּח שָׁם:
{ד} לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֵת דְּבָרֹו אֲשֶׁר
דָּבַר עָלַי לֵאמֹר אִם יִשְׁמְרוּ בְנֵיךָ אֵת

לעומקו של מקרא ויחי

והשיב להם יעקב כגמולם הטוב
בהזכירו אותם עת השיב נשמתו
לבוראו. זה שאמר במילותיו
האחרונות: **מֵאֵת בְּנֵי-חַת:** {כט} וַיֵּצֵא
אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֹאסֵף אֶל-עַמִּי
קָבְרוּ אֹתִי אֶל-אֲבֹתַי אֶל-הַמַּעְבָּדָה אֲשֶׁר
בְּשֵׁנָה עֶפְרוֹן הַחֲתִי וְגו' אֲשֶׁר קָנָה
אֲבָרְהָם אֶת-הַשְּׂדֵה מֵאֵת עֶפְרוֹן הַחֲתִי
לְאַחֲזֵת-קֶבֶר וְגו' {לב} מִקְנֵה הַשְּׂדֵה
וְהַמַּעְבָּדָה אֲשֶׁר-בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי-חַת:

יוצא איפוא, שבעת פטירתם, גם יעקב
וגם דוד המלך, רחשו שפתותיהם ענייני
חסד ואמת והכרת הטוב. ומעת נחו
נפשותיהם, לא נאמרה בהם מיתה אלא
כך דרשו רבותינו: **יעקב אבינו לא מת**
[תענית ה:], **דוד מלך ישראל חי**
וקיים. [ראש השנה כ"ה.]. וכן לעתיד
לבוא, עת בוא הגאולה, יבואו שבעת
הרועים ובהם יעקב אבינו ודוד המלך
עם משיח צדקנו, בב"א.

בכל ענייני הקונטרס ניתן לפנות

לטל': 052-7675895

גור-אריה צור

מודיעין עילית

ניתן להצטרף לתפוצת מייל:

leshem895@gmail.com